

УДК 378.147:373.3

МРНТИ 14.35.07

DOI 10.56525/CFKI7161

ИНТЕГРАТИВТИ ТӘСІЛ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ-ГНОСТИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Бекниязов Қ.И.

Әжінияз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты. Нөкіс қ., Өзбекстан
e-mail: bekniyazov_k@gmail.com

Аннотация: Бұл мақала заманауи педагогикалық тәжірибедегі интегративті тәсілдің маңыздылығын ашып көрсетіп, оның негізгі психологиялық және педагогикалық бағыттарын жүйелейді. Зерттеудің өзектілігі мұғалімнің кәсіби-гносеологиялық даярлығын дамытудың қажеттілігімен негізделген. Автор кәсіби-гносеологиялық даярлықты педагогтің танымдық белсенділігін жетілдіру процесі ретінде қарастырады. Бұл процесс талдау, синтез, жалпылау және проблемалық жағдаяттарды шешу сияқты маңызды кәсіби дағдыларды қамтиды. Жұмыста интегративті тәсілдің мәні терең зерттеліп, кәсіби-гносеологиялық даярлықтың құрылымдық компоненттері, педагогикалық және психологиялық бағдарлары, сондай-ақ білім берудің түпкілікті мақсаттары айқындалған. Автор педагогтердің танымдық және аналитикалық қабілеттерін арттыруға бағытталған интерактивті оқыту стратегияларын, проблемалық оқыту әдістемелерін және рефлексивті тәжірибелерді егжей-тегжейлі талдайды. Зерттеу барысында кәсіби-гносеологиялық дағдыларды қалыптастырудағы цифрлық технологиялардың, педагогикалық диагностиканың және өзін-өзі бағалаудың рөліне ерекше назар аударылады. Мақала заманауи мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру мәселелері бойынша құнды әдістемелік нұсқаулық бола алады. Ұсынылып отырған тәсілдер білім беру сапасын көтеруге және педагогтердің шығармашылық-танымдық әлеуетін толықтай ашуға мүмкіндік береді. Мазмұны жағынан жұмыс педагогикалық мамандықтардың оқытушыларына, докторанттарға, магистранттарға және білім беру саласының мамандарына арналған. Қорытындылай келе, зерттеу нәтижелері педагогикалық теория мен тәжірибенің интеграциялануы арқылы жаңашыл білім беру ортасын қалыптастырудың кепілі бола алады.

Түйін сөздер: интеграция, кәсіби-гностика, құзыреттілік, білім беру нәтижелері, әдістеме.

Кіріспе

Бастауыш білім беру жүйесі бүгінде өзгермелі әлеуметтік талаптар мен заманауи инновациялық тәсілдер негізінде дамып келеді. Бұл жағдай болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығына жаңа талаптарға негізделген көзқарасты талап етеді. Атап айтқанда, кәсіби-гностикалық дайындық - мұғалімнің танымдық қызметі, талдау, синтез, жалпылау, проблемалық жағдайларды шешу сияқты дағдыларын қалыптастыруды қамтиды. Бұл дайындық деңгейі, әсіресе интеграциялық қатынас арқылы жоғары тиімділікке қол жеткізеді.

1. Интегративті тәсілдің мәні. Интегративті тәсіл - әртүрлі пәнаралық байланыстар, психологиялық, педагогикалық және әдістемелік аспектілердің біріктірілген түрде оқытылуы. Ол таным үдерісінің тұтастығын, теориялық білімдер мен практикалық дағдылар арасындағы тығыз байланысты қамтамасыз етеді. Бұл ұстаным болашақ педагогтарды жеке дамуға, әлеуметтік бейімделуге және кәсіби беріктікке бағыттайды.

2. Кәсіби-гностикалық дайындықтың бөлімдері. Кәсіби-гностикалық дайындық келесі компоненттерді қамтиды:

танымдық іс-әрекет дағдылары (аналитикалық және рефлексивті ойлау);

әдістемелік ойлау (пәнаралық байланысты түсіну және қолдану);
 ақпаратты өңдеу және іріктеу дағдылары;
 креативтілік және еркін шешім қабылдау қабілеті;
 өзін-өзі дамытуға және бағалауға дайындық;

3. Педагогикалық бағыттар. Сабақ процесінде интеграцияланған оқу тапсырмаларын пайдалану:

қызметке бағытталған және проблемалық оқыту әдістерін қолдану;
 дамытушы білім беру принциптері негізінде танымдық қызметті ынталандыру;
 метакогнитивті дағдыларды қалыптастыруға бағытталған тренингтер өткізу.

4. Психологиялық бағыттар:

студенттерде ішкі мотивацияны қалыптастыру;
 еркін ойлауға және шешім қабылдауға ынталандыру;
 эмоционалды-интеллектуалды әлеуетті дамыту;
 рефлексия және өзін-өзі бағалау мәдениетін арттыру.

5. Қорытынды мақсат. Интегративті тәсіл арқылы болашақ бастауыш сынып мұғалімінде терең білім, кең ойлау, еркін және жауапты шешім қабылдау қабілеттері қалыптасады. Бұл олардың болашақ кәсіби қызметінде нәтижелі жұмыс істеуін, мұғалімдердің жеке дамуын қамтамасыз етеді.

Зерттеу материалдары мен әдістері. В.К.Элманова педагогтың гностикалық дағдыларын "қызмет жағдайында талдау, бақылау, салыстыру, жіктеу, жалпылау, дағдыларды басқа жағдайларға ауыстыра білу және соның негізінде қызметке түзету енгізу қабілеттері" деп мазмұнды сипаттаған [1, 21.].

Білім беруге жеке-қызметтік көзқарас оның жеке-қызметтік қырларының бірлігі ретінде материалдық-практикалық қызметті жағымды эмоционалды-мотивациялық орта жасайтын белгілі бір әлеуметтік контексте ұйымдастыруды талап етеді [2, 204.].

Адамға бағытталған қарым-қатынастың мазмұнын С.Л.Рубинштейн былай көрсеткен: "Адамның бүкіл психологиясы... адам психологиясы болып табылады. Себебі, *біріншіден*, психикалық процестердің кез келген жеке ерекшеліктері адамның жалпы ерекшеліктерімен анықталады, *екіншіден*, кез келген психикалық функция өз алдына дамымайды, ал адамның жалпы дамуымен тығыз байланысты, *үшіншіден*, адамда психикалық процестер саналы түрде басқарылатын әрекетке немесе әрекеттерге айналып, адам тарапынан игеріледі және өмірлік міндеттерді шешуге бағытталады" [3, 31-46.].

Біз зерттеушілердің келесі пікірлерімен келісеміз: біріншіден, студенттердің интегративті құзыреттілігі кешенді бағалау құралдарын әзірлеумен қамтамасыз етілуі керек; екіншіден, құзыреттіліктерді бағалауды жоғары курс студенттерінде жүзеге асыру мақсатқа сай; үшіншіден, бағалау құралдары гностикалық құзыреттіліктің білім (танымдық) және қызмет компоненттерін ашуы керек. Бұл белгілі бір жағдайларда дағдылар мен құзыреттерді көрсетуді талап етеді.

Гностикалық құзыреттіліктің құрылымы мен мазмұнын анықтаудағы құрылымдық-функционалдық қатынастың теориялық талдауы нәтижесінде гностикалық құзыреттіліктің құрылымдық-функционалдық схемасы әзірленді.

Гностикалық құзыреттіліктің құрылымын оның компоненттері (когнитивті, жеке, қызмет) және олармен байланысты функционалдық көрсеткіштер (когнитивті, әдістемелік ерекшеліктер, әлеуметтік-перцептивті қасиеттер, қызметті талдау, бағалау және түзету тәжірибесін меңгеру) арқылы қарастыруды ұсынамыз.

Студенттерде саналы және дұрыс мамандық таңдау дағдысын қалыптастыру процесі бір-бірімен тығыз байланысты келесі бөлімдер арқылы жүзеге асырылады: кәсіби білім беру, кәсіби кеңес беру, кәсіби диагностика, кәсіби таңдау және кәсіпке бейімдеу. Бұл бағыттарда әртүрлі әдістер қолданылып, студенттер кәсіби қызметтегі психологиялық қиындықтарды жеңуге, салмақты нәтижелерге қол жеткізуге үйретіледі.

Жаңа Өзбекстанның дамуының іргетасы болған дені сау және өскелең ұрпақ тәрбиелеу күрделі де жауапты үдеріс болып, тұрақты көңіл мен жанқиярлықты талап етеді.

Сондықтан педагог өз қызметінде оқушылар мен студенттердің қалыптасуын терең бақылап, олардың интеллектуалдық және рухани даму кезеңдерін ескере отырып жұмыс істеуі керек. Міне, сонда ғана педагогикалық үдерістің мәнін, оның ішкі заңдылықтарын, заманауи педагогикалық әдістерді дұрыс түсінуге және оларды тиімді пайдалануға болады.

Адамның өмір сүру салтында ең маңызды фактор болып саналатын қарым-қатынас кез келген кәсіби қызметтің барлық салаларында бар. Бірақ кейбір мамандық иелері үшін (мысалы, бастауыш сынып мұғалімі, дәрігер, өнер иесі және басқалар) қарым-қатынас қарапайым жолсерік болып қана қоймай, кәсіби қызметтің ажырамас және негізгі категориясына айналады. Мұндай жағдайда қарым-қатынас адамдар арасындағы қарапайым өзара әрекеттесу формасы емес, кәсіби қызмет жетістігінің маңызды факторы ретінде көрінеді. Көп жағдайда педагогикалық қызметте қарым-қатынас қажетті функционалдық құрал болып табылады, бастауыш сынып мұғалімі үшін кәсіби тұрғыдан маңызды және өзара тәрбиелік ықпал ету құралы ретінде қарастырылады. Бұл ретте қарым-қатынастың негізгі шарттарына, заңдылықтарына және қосымша міндеттеріне бағынуы қажет болады. Тәжірибе көрсеткендей, кез келген мамандық иесінің адамдармен әдеттегі өзара қарым-қатынас процесі өздігінен жүреді.

Белгілі бір мақсатқа бағытталған оқу-тәрбие үдерісінде қарым-қатынас әлеуметтік міндет ретінде қабылданады, нәтижесінде бастауыш сынып мұғалімінен педагогикалық қарым-қатынас заңдылықтарын жетік білуі, коммуникативтік қабілет пен коммуникативтік мәдениетке ие болуы талап етіледі. Педагогикалық білім беруде бастауыш сынып мұғалімі қызметінің маңызды микроэлементтері стандартты емес шешімдерден тұрады. Егер олардың қызметіндегі педагогикалық жағдайлар бір қарағанда ұқсас болып көрінсе де, бастауыш сынып мұғалімінің осы жағдайлардағы әрбір әрекеті мүлдем бірегей және өзіндік.

Кәсіби құзыреттілік пен тәжірибеге ие болмаған болашақ бастауыш сынып мұғалімі жас ұрпаққа сапалы білім беру және оларда жоғары рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мүмкіндігіне ие болмайды. Мұғалімдер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби дайындығын жетілдіруде өздері үлгі болуы, өз білімдері мен тәжірибелерін бөлісуі, оларды заманауи біліммен байытуы, бар дағдылары мен тәжірибелерін дамытуда және рухани-адамгершілік қасиеттерін нығайтуда көмектесуі керек.

Сондықтан қоғамның әлеуметтік, экономикалық және мәдени салаларында болып жатқан үлкен өзгерістер білімді үнемі байытып отыруды, дағдылар мен тәжірибелерді жаңартып отыруды талап етеді. Сондықтан әрбір маман өз-өзімен тынымсыз жұмыс істеп, білімі мен дағдыларын үнемі дамытып отыруы тиіс.

Психологиялық дайындықты талдау нәтижелері көрсеткендей, ол өзара байланысты және бір жүйені құрайтын ерекшеліктерден тұратын күрделі психологиялық құрылым болып табылады. *Психологиялық құзыреттілік* түсінігі адамның кәсіби қызметі мен өмірі барысында туындауы мүмкін мәселелерді табысты шешуге көмектесетін кәсіби қасиеттерін түсінеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің психологиялық қабілеті мазмұнды және ақпараттық-технологиялық аспектілерге ие болып, әртүрлі салаларға қатысты білімді меңгеру үдерісінде дамып отырады [4, 161-164.].

Адамның психологиялық құзыреттілігін дамыту мәселесі психологияда әртүрлі көзқарастардан (себеп-салдарлық қатынастар; кәсіби дайындықты жетілдіруде қабілеттердің рөлі; жоғары құзыреттілікке қол жеткізуде ішкі және сыртқы жағдайлардың өзара әсері; психологиялық құзыреттілік деңгейінің өлшемдері мен нормалары) көрсетілген.

Нәтижелер және оларды талқылау Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің құзыреттілігін қалыптастыру үшін психологиялық дайындық пен дайындықтың болуы, оның тез және тиімді қалыптасуына көмектеседі. Сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін құзыреттілікке даярлауды ынталандыруға ерекше назар аудару қажет. Психологиялық тұрғыдан дайындық мотивациялық, эмоционалдық, адамгершілік, когнитивтік және мінез-құлық деңгейлерін қамтиды. Дайындық мұғалім тарапынан бұл деңгейлер өзара байланысты және біртұтас түрде ұғынылғанда ғана нақты дамиды.

Бұл қызметтерді жүзеге асыруда үздіксіз білім беру нысандарының, атап айтқанда, жоғары оқу орындарының рөлі шексіз. Себебі, жоғары оқу орындарында оқитын әрбір жас жігіт-қыз тек кәсіби білім алып қана қоймай, физикалық және рухани жағынан да жетіледі, қоғамдық өмірге белсене қатысады. Әрине, мұндай үлкен міндеттерді жүзеге асыруда жоғары оқу орындарының студентті рухани жағынан қалыптастыруда, еркін ойлау қабілетін дамытуда, ұлттық тәуелсіздік идеясына адалдық рухында тәрбиелеуде және мәдениетті арттыруда алатын орны өте маңызды. Тек жоғары білім мен тәжірибеге ие, жоғары рухани және ұлттық бірегейлікті терең сезінетін жас ұрпақ қана мемлекетімізді дамыған елдердің қатарына шығаратыны сөзсіз.

Білім алу мен білім беру үдерісінде дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістерді салыстыра отырып, сабақ үдерісін заман талабына сай ұйымдастыру қажет. Елімізде сапалы кадрлар, соның ішінде жоғары білікті бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау әрқашан басты міндет болып келген. Соңғы жылдары бұл бағытта ұлттық тәуелсіздік идеясының қағидаттарына сүйене отырып, халықаралық тәжірибелердің кеңінен пайдаланылуы оң жағдай болып табылады.

Интеграциялық процестер туралы ғылыми түсініктердің дамуы нәтижесінде *конвергенция* түсінігі қоғам өмірінің әртүрлі салаларына қатысты маңызды болды [5, 155.]. Зерттеушілердің пікірінше, ғылыми даму мүддесі, алдымен, тар маманданудан пәнаралық өзара байланыстарға, содан кейін пәндердің үстемдігіне және ақырында, пәндердің өзара интеграциялану қажеттілігіне алып келген. Бірақ бұл процесс қарапайым геометриялық қосылыс емес, синергиялық әсер мен өзара интеграцияны білдіреді [6, 230-234.]. Білім беру жүйесінде конвергентті стратегия дәстүрлі оқыту моделіне қарағанда әлеуметтік-мәдени қажеттіліктерден туындаған шынайы стратегиялық баламаларды іздеу қажеттілігінен туындады.

Қорытынды. Қорыта айтқанда қаулымен бастауыш сынып мұғалімдері мен профессор-оқытушылардың кәсіби шеберлігін арттыру, педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін жетілдіру, оларды шетелдердегі серіктес жоғары оқу орындарында біліктілігін арттыру және қайта даярлау, сондай-ақ, республикалық жоғары оқу орындары жанындағы даярлау және біліктілігін арттыру курстарына қатысуын қамтамасыз ету бойынша нақты шаралар белгіленген. Әрине, бұл шешім негізінде жоғары оқу орнында орта және ұзақ мерзімді түбегейлі өзгерістер жүзеге асырылады. Бұл үдерістердің уақтылы және тиімді орындалуы әрқайсымыздан қатаң тәртіп пен жауапкершілікті талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. *Елманова В.К.* Формирование гностических умений у будущих педагогов: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Л., 1973. – 21 с.
2. *Шипилина Л.А.* Методология и методы психолого-педагогических исследований. – Омск: Полиграфический центр КАН, 2010. – 204 с.
3. *Хараи А.У.* «Другой» и его функции в развитии «Я» // Общение и развитие психики. – М., 1986. – С. 31-46.
4. *Щербакова Т.Н.* Развитие психологической компетентности учителей в системе повышения квалификации. // Путь в науку: Сб. науч. статей. Вып. 4. – Ростов н/Д., 2003. – С. 161-164.
5. *Малёв А.В.* Формирование коммуникативно-методической компетенции студентов-бакалавров в условиях иНТерпatsiu курсов методики и практики речи (языковой факультет, педагогический вуз): Дис. ... канд. пед. наук. – М., 2005. – 155 с.
6. *Малёв А.В.* Модель обучения иностранных студентов логикограмматическому анализу сопоставительных предложений русского языка Вестник университета (ГУУ). Раздел VII «Педагогика, право, психология, социология, философия». 2012. – № 19. – С. 230-234.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ГНОСТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

Бекниязов Конысбай Исакович

Нукусский государственный педагогический институт им. Ажинияза. Город Нукус,
Узбекистан

e-mail: bekniyazov_k@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматривается концепция интегративного подхода в современной педагогической практике, подчеркивается её исключительная значимость для повышения качества образовательного процесса и определяются ключевые психолого-педагогические направления развития профессиональной компетенции педагога. Особое внимание в работе уделено профессионально-гносеологической подготовке, которая анализируется как динамический процесс развития когнитивной активности учителя. Автор детально описывает такие важные составляющие этой подготовки, как навыки системного анализа, синтеза, обобщения информации, а также способность педагога эффективно разрешать сложные проблемные ситуации в учебной среде.

В исследовании глубоко раскрывается сущность интегративного подхода, определяются компоненты профессионально-гносеологической готовности, педагогические и психологические ориентации, а также формулируются стратегические цели образования. Автор проводит критический обзор интерактивных стратегий обучения, методов проблемно-ориентированного обучения и рефлексивных практик, которые способствуют развитию аналитических и когнитивных способностей преподавателей.

Кроме того, в статье обосновывается важная роль цифровых технологий, педагогической диагностики и механизмов самооценки в формировании профессионально-гносеологических навыков. Представленный материал является ценным методическим ресурсом для преподавателей педагогических вузов, докторантов, магистрантов и широкого круга специалистов в сфере образования. Результаты исследования подтверждают, что интеграция педагогической теории и практики является необходимым условием для создания инновационной образовательной среды. Статья предлагает практические инструменты для совершенствования профессионального мастерства, направленные на раскрытие творческого потенциала учителя и обеспечение устойчивого развития образовательных систем в условиях современной цифровой трансформации.

Ключевые слова: интеграция, профессионально-гностическая компетенция, результаты обучения, методика.

INTEGRATIVE TOSIL NEGIZINDE BOLASHAK BASTAUYSH SON MUGALIMDERIN KOSIBI-GHOSTIKALYK DAYYNDYGYN KAMTAMASYZ ETUDI PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGY BAKYTTARY

Bekniyazov konysbay

Azhiniyaz atyndagy Nokis memlekettik pedagogical institutes. Nokis k., Uzbekistan

e-mail: bekniyazov_k@gmail.com

Abstract: This article explores the concept of an integrative approach within modern pedagogical practice, emphasizing its critical role in enhancing the quality of the educational process while outlining key psychological and pedagogical directions for professional development. The study focuses on professional-gnostic preparation, analyzing it as a vital process for cultivating a teacher's cognitive activity. It identifies essential skills, including the ability to conduct systematic

analysis, synthesis, and generalization, as well as the capacity to effectively resolve complex, problem-based situations within the classroom.

The research provides a comprehensive investigation into the essence of the integrative approach, defining the fundamental components of professional-gnostic readiness, pedagogical and psychological orientations, and ultimate educational objectives. The author evaluates various interactive teaching strategies, problem-based learning methodologies, and reflective practices designed to sharpen the analytical and cognitive abilities of educators.

Furthermore, the research underscores the significant impact of digital technologies, pedagogical diagnostics, and self-assessment mechanisms in the development of professional-gnostic skills. This work serves as a valuable resource for university lecturers, doctoral students, master's students, and education professionals. The findings suggest that the integration of pedagogical theory and practice is a prerequisite for fostering an innovative educational environment. By offering practical frameworks for professional growth, the article aims to unlock the creative potential of teachers and facilitate the sustainable development of educational systems amidst the ongoing demands of digital transformation. Ultimately, the study contributes to the advancement of contemporary pedagogy by bridging the gap between theoretical knowledge and practical instructional excellence

Keywords: integration, professional-gnostic competence, learning outcomes, methodology.